

УДК 80

ББК 81.2Т

**ВИЖАГИҲОИ ҚОРБАСТИ
АВРУПОИЗМҲО ДАР
ЛАҲҶАИ ХУҶАНД
(дар мисоли эҷодиёти
Анвар Олим)**

Тиллохоҷаева Муҳаббат Набиҷонова, н.и. филол. дотсент, декани факултети филологияи тоҷики МДТ “ДДХ ба номи акад. Б.Ғафуров”; **Хоҷаева Муқаддас Олимова**, н.и.ф., дотсенти кафедраи забони тоҷикии МДТ “ДДХ ба номи ак. Б.Ғафуров”

**ОСОБЕННОСТИ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ЕВРОПЕИЗМОВ В
ХУДЖАНДСКОМ
ДИАЛЕКТЕ
(на примере творчества
Анвара Олима)**

Тиллоходжаева Муҳаббат Набидҷонова к. филол. н., доцент, декан факультета таджикской филологии; ГОУ «ХГУ им. акад. Б. Гафурова»; **Ходжаева Муқаддас Олимова**, к. филол. н., доцент кафедры таджикского языка ГОУ «ХГУ им. акад. Б. Гафурова» (Таджикистан, Худжанд,)

**PECULIARITIES OF
THE USAGE OF
EUROPEISMS IN
KHUJAND DIALECT
(on the example of Anvar
Olim's creation)**

Tillokhodjayeva Muhabbat Nabidjonovna, candidate of philological sciences, Associate Professor, dean of the Tajik philology faculty; **Khojaeva Muqaddas Olimovna**, candidate of philological sciences, Associate Professor of the Tajik language department under KSU named after acad. B. Gafurov (Tajikistan, Khujand)**E-MAIL:** tillo.1972@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: эҷодиёти Анвар Олим, аврупоизмҳо, лаҳҷаи Хуҷанд, романи “Дар ломакон”, повестҳои “Моҳмомо”, “Бачаи лалмӣ”-и Анвар Олим, “Установаи терминологияи забони тоҷикӣ”, роҳҳои вуруди аврупоизмҳо ба забон

Таърихи мухтасари вуруди аврупоизмҳо ба забони тоҷикӣ (аз нимаи дувуми қарни XIX то имрӯз) ва вижсагиҳои қорбасти онҳо дар давраҳои мухталифи инкишофи забони тоҷикӣ ироа гардидааст. Даврабандии усулҳои қорбасти аврупоизмҳо дар давоми тақрибан 150 соли охири таърихи забони тоҷикӣ сурат гирифтааст. Таъкид гардидааст, ки баъди қабули “Установаи терминологияи забони тоҷикӣ” дар қорбасти аврупоизмҳо ба забони тоҷикӣ қоидаи ғайри қобили қабул ҳукмфармо шуда буд. Баъзе хусусиятҳои истифодаи аврупоизмҳо дар давраи истиқлол зикр гардидаанд. Тарзу усулҳои қорбасти аврупоизмҳо дар осори нависандаи тоҷик, шодравон Анвар Олим аз ҷумла дар романи “ “Дар ломакон”, повестҳои “Моҳмомо”, “Бачаи лалмӣ”, “Балогардон” ба риштаи таҳлил каида шудаанд. Зикр гардидааст, ки дар осори нависанда асосан ду тарзи қорбасти аврупоизмҳо ба мушоҳида мерасад: а) дар нутқи муаллиф ва қаҳрамонони босаводу таҳсилдида аврупоизмҳо дар гунаи асл истифода мешаванд; б) дар нутқи қаҳрамонони таҳсилнодида ва калонсолоне, ки ки бо забони русӣ ошноии казой надоранд, аврупоизмҳо мутобиқи тақозои савтиёти забони тоҷикӣ қорбасти мегарданд.

Ключевые слова: творчество Анвар Олима, европеизмы, худжандский диалект, роман «Дар ломакон» («В небытии»), повести «Моҳмомо» («Месяц, месяц!»), «Бачаи лалми» («Богарный ребёнок») Анвар Олима, «Терминологическая установка таджикского языка», пути проникновения европеизмов

Изложена краткая история проникновения европеизмов в таджикский язык (со второй половины XIX века и до сегодняшнего дня) и особенности их использования в разные периоды функционирования таджикского языка. Осуществлена классификация

Tillokhodjayeva M.N., Khojaeva M.O. Peculiarities of the Usage of Europeisms in Khujand Dialect (on the Example of Anvar Olim's Creation)

использования европеизмов приблизительно за последние 150 лет истории таджикского языка. Подчеркивается, что после принятия в 1936 г. «Терминологической установки таджикского языка», в использовании европеизмов в таджикском языке установились нежелательные тенденции. Отмечены некоторые особенности использования европеизмов в период независимости. Проанализированы принципы и методы использования европеизмов в произведениях известного таджикского писателя Анвара Олима, в том числе в романе «Дар ломакон», в повестях «Мохмомо» («Месяц, месяц!»), «Бачаи лалми» («Богарный ребёнок»), «Балогардон («Отводящий беду»)). Утверждается, что в творчестве писателя можно выделить два принципа использования европеизмов: а) в авторской речи и в речи грамотных и образованных героев европеизмы употребляются в их оригинальной форме; б) в речи необразованных героев, особенно представителей старшего поколения, не владеющих русским языком, европеизмы используются в соответствии с требованиями фонетики таджикского языка.

Key-words: *Anvar Olim's creation; Europeisms; Khujand dialect; the novel "Dar Lomakon" ("In the Non-Being"); narratives "Mohmomo" ("Month, Month's"), "Bachai Lalmi" ("Non-Irrigated Child"); "Terminological starting point of the Tajik languages; the ways of penetration of Europeisms*

The article is a brief history of penetration of Europeisms into the Tajik language (since the second half of the XIX-the century and up to nowadays) and the peculiarities of their usage in different periods of Tajik language functioning. The author carried out a classification of the usage of Europeisms nearly for the latest 150 years of the history of the Tajik nation. It is underscored that after the adaption of "Terminological starting point of the Tajik language" in 1936 undesirable tendencies set down in the usage of Europeisms in the Tajik language. The author marks some peculiarities of using the latters in the period of independence. She has analyzed principles and methods of the issue in question designing on the premise of the literary productions belonging to famous Tajik writer Anvar Olim: novel "In the Non-Being", narratives "Month, Month!", "Non-Irrigated Child", "That One who Withdraws Affliction". She asserts that two principles of the usage of Europeisms can be singled out in the writer's creation: a) in the author's speech and in that one of literate and educated characters. The formers are used in their original form; b) representatives of elder generation in the speech of non-educated personages, especially of those ones being who don't know Russian well, they resort to Europeisms proceeding from the phonetical norms of the Tajik language.

Дар бораи таърих ва сабабҳои ба забони тоҷикӣ дохил шудани аврупоизмҳо ё чи тавре ки пештар мегуфтанд, калимаҳои русӣ-интернационалӣ дар хамаи асарҳои илмие, ки ба таҷқиқи сабку услуби ин ё он нависанда ё шоир бахшида шудаанд, дар адабиёти илмӣ маълумоти кофӣ зикр гардидааст. Ғайр аз ин дар бобати ин масъала рисолаи мақолаҳои алоҳида низ интишор шудаанд (1; 6; 10), яъне масъалаи мазкур то андозае дар илми забоншиносии тоҷик ҳаллу фасл гардидааст. Вале вуруд ва тарзи талаффузи аврупоизмҳо ба лаҳҷаҳои забони тоҷикӣ дар мисоли эҷодиёти ин ё он адиб, ба ибораи дигар гӯем аврупоизмҳои шевагӣ, то ҷое ки роқимони сутур иттилоъдоранд, мавриди баррасии махсус қарор нагирифтаанд. Дар ин мақола мо кӯшиш ба харҷ медиҳем, дар бораи вижагиҳои қорбасти аврупоизмҳо дар лаҳҷаи Хучанд дар мисоли осори равшанод Анвар Олим мулоҳизаҳои мушоҳидаи ироа намоем. Бо тақозои хусусияти мавзӯ дар аввали мақола рӯҷе ба махсусиятҳои таърихи вуруди чунин воҳидҳои лексикӣ ба забони тоҷикӣ сурат мегирад.

Муҳаққиқон вуруди аврупоизмҳоро ба забони тоҷикӣ ба се давра ҷудо кардаанд. (10, с. 216-218) Давраи якум аз нимаи дууми асри XIX, баъди як қисми ҳудуди аморати Бухоро ва хониғарии Хеваю Қўқандро забт кардани Русия, муқаррар

гаштани протектората Русия бар ҳудуди ниммустақили аморати Бухоро ва дар қаламрави ба тасарруфи русҳо даромада таъсис ёфтани генерал-губернатории Русия оғоз ёфтааст. Лозим ба таъкид аст, ки то солҳои 30-уми қарни XX аврупоизмҳо ба забони тоҷикӣ пурра мутобиқи талаботи савтиёту сарфу наҳви забони модарии мо ворид мешуданд ва дар ин бобат ҳеҷ ишколе вучуд надошт.

Шарқшиноси маъруфи рус А.Е. Маджи, ки тамоми умрашро ба тадқиқи фарҳанги тоҷикон бахшидааст, дар мақолаи «Симои маънавии мансабдори Бухоро» ёддоштҳои яке аз мансабдорони давраи ҳукмронии амир Абдулаҳадхонро баррасӣ намуда, аз ҷумла қайд мекунад: «Мансабдор ҳеҷ набошад қариб сӣ калимаи русӣ ва аврупоигарбиро, ки ба забони русӣ ворид гаштаанд, медонист. Масалан, **истанса, тилиграф, тилифон, афтикхона, кантӯр, вастушний (восточный), импиротур ...**» (2,140).

Дар «Ёддоштҳо»-и устод Садриддин Айни низ дар фасли «Тамошои регистон - «дарихона» 75 ҷӯб. Машқи сарбоз ва кушишхонаи одам» якҷанд калимаҳои русӣ дар талаффузи мардуми бухороӣ чаҳоряки охири асри XIX ба назар мерасад. Ҷолиби он аст, ки дар ғӯишҳои мухталифи забони муосири тоҷик ин калимаҳо бо ҳамон талаффуз боқӣ мондааст.

Бисёр хуб, - гуфт саркарда бо оҳанги пичинг, - ин баҳонаат мувофиқи **закун**. Лекин ба бахти ту ин ҷо мамлакати урусҳо не, ки ту аз духтур **исправка** гирифта, аз машқ озод шудан гирӣ...» (3,337).

Ду мисоли дигар меорем, ки ба оғози қарни XX мансубанд. Дар шеъри Асирии Хучандӣ (1864-1915) байтҳои зерин омадааст:

Мақун умеди адолат, к-аз ин маҳокими чавр

Ҷазои нақди ниёзат **суволишу патлис ...**

Гуфто зи савобиқи мурувва:

«Израсти, как ваши здарува?! (4,с.38).

Калимаҳои мавриди назари мо ба русӣ «**сволочь, подлец, здравствуйте, как ваше здоровье?**» талаффуз мешавад.

Нуфузи аврупоизмҳо ба забони тоҷикӣ то Инқилоби Октябр он қадар ҳам назаррас набуд ва, чи тавре ки зикр гардид, комилан тибқи қоидаю қонунҳои забони тоҷикӣ сурат мегирифт.

Баъди Инқилоби Октябр ва барқарор шудани ҳокимияти шӯравӣ вуруди аврупоизмҳо ба забони тоҷикӣ якбора афзуд ва сабабаш ҳам дар дигаргуниҳои куллии иҷтимоию иқтисодӣ ва фарҳангии он давра буд. Аз ҷониби дигар, шумораи русҳо ва мардумони русзабон дар ҷумҳуриҳои Осӣёи Марказӣ ба маротиб афзуд. Бо вучуди ин, чи тавре ки гуфтем, то солҳои 30-ум калимаҳои русӣ ва тавассути он вожаҳои аврупоӣ дар забони тоҷикӣ талаффузи ба талаботи савтиёти забони мо мувофиқро мегирифтанд. Аз «Намунаи адабиёти тоҷик»-и Айни (соли таълиф 1926) ду мисол меорем:

«Аҳмад – маҳдumi муҳандис бар хилофи чадвали дарсӣ **пургиромии** мадрасаҳои Бухоро илмҳои... омӯхтааст» (5,с.200).

«Дар соли ... 1917 моҳи **април** ба муносибати намоиши ҷавонбухориён дар арки Бухоро мақбул... гардиданд (5,269).

Чи тавре ки мебинем, Айни вожаҳои «**программа**» ва «**апрел**»-ро пурра мутобиқи талаботи савтиёти забони тоҷикӣ истифода бурдааст.

Вазъият дар солҳои сиёми қарни XX, баъди қабули «Установаи терминологияи забони тоҷикӣ» (Сталинобод, 1936) тағйир ёфт. «Аз мундариҷаи «Установа... » чунин бармеояд, ки дар истилоҳоти забони адабии тоҷикӣ равияи хатталимкон истифода кардани калимаҳои русию байналмилалӣ (интернатионалӣ) тарғиб ва таблиғ гардида, тамоюли то ҳадди имконпазир муроот кардани шакли ягона ва воҳиди онҳо дар забонҳои халқҳои СССР пешниҳод карда мешуд» - таъкид мекунад олими тоҷик Т.

Ваҳхобов (7, с.7). Даре нагузашта ин пешниҳод ба қонун табдил ёфт, ки иҷрои он дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёт, ба истисноӣ як соҳа - забони гуфтугӯи халқ хатмӣ гардид.

Эътибори калидиро пайдо кардани талаботи «Установка» дар асарҳои олимони забоншиносии тоҷик мавриди тадқиқ қарор гирифтаанд. Аз ҷумла Н. Шаропов менависад: «Калимаҳои русӣ интернационалӣ дар забони адабии тоҷик аз ҷиҳати сохт, агар ҷойивазкунии баъзе ҳарфҳо (субститутсияи унсурҳо)-ро, ки дар вақти қабули калимаҳои системаи дигари забонӣ ба вучуд меоянд, ҳисоб накунем, умуман бе тағйирот дохил мешавад: автомат, агроном, бухгалтер, двигатель, завод...» (1, с.61).

Дар натиҷа дар забони тоҷикӣ дар бобати тарзи талаффузи аврупоизмҳо ду равия ба вучуд омад:

Равияи якум таҳти талаботи қатъии «Установка»- и мазкур ва ба сабаби тобиши сиёсӣ пайдо кардани масъалаи аврупоизмҳо дар забони адабии тоҷик, махсусан дар асноди расмӣ, навиштаҷоту овозаҳои идораю ташкилот ва ғайра тарзи талаффузи аслии худро нигоҳ доштанд. Боз як омили қавии дигаре пайдо шуд, ки ба ин раванд саҳт мусоидат кард мақоми забони русӣ дар ҳамаи ҷумҳуриҳои миллий рӯз аз рӯз меафзуд ва табиист, миқдори тоҷиконе, ки забони русиро хуб медонистанд, зиёд мешуд. Тоҷикони аз лиҳози забони русӣ босавод аврупоизмҳоро дар гунаи асл талаффуз мекарданд. Ин ҳолат бештар дар шаҳрҳо ҳукмфармо буд.

Равияи дувум, дар деҳот, ки аксари мардум забони русиро дуруст намедонистанд ё дурустараш «чалаю чулпа» медонистанд, аврупоизмҳоро ба талаботи савтиёти забони модарӣ мувофиқ карда талаффуз менамуданд. Тарзи ба русӣ ҳарфзании онҳо ҳам ҳамин хел буд. Барои исботи ин иддао аз повести «Тобистон»-и Пӯлод Толис, ки солҳои 1954-1958 таълиф шудааст, мисол меорем: Яке аз қаҳрамонони повест Султоналиҳон дар давраи Ҷанги Бузурги Ватанӣ чи тавр аз хизмат ҷавоб шуданаширо чунин нақл мекунад.

...Камина бе ҳеҷ фикр ва ҳаёл гуфта фиристодам, ки «**Товариш, полковник силедущий мисят моя будит шисад дува гӯд**» (Товариш, полковник, в следующем месяце мне будет шестьдесят два года). Он кас...ба ман дилаш сӯхта ва ба раҳму шафқат сар ҷунбонда гуфт: Эй бобой, бобой!» «Камина ҳам тасдиқ карда гуфтам, ки «**ҳа, тувариш, моя бобой**».

Сипас фармондеҳ сабаби ба хизмат даъват шудани Алихонтураро, ки зоҳиран калонсол менамуд, мепурсад ва Алихонтӯра чунин ҷавоб медиҳад:

-Дар хотимаи сухан «**Моя как ислепой, читат, писат неумей, откуда изнай?**» гуфта будам, ки сад фоиз бовар карданд... (8, с.264-265).

Дар ин мисол, қаҳрамони повест Алихонтӯра, ки русиро намедонад, вожаҳои «**следующий**», «**месяц**», «**шестьдесят**», «**год**», «**слепой**» ва ғайраро бо лаҳҷаи Хучанд талаффуз мекунад.

Ин ҳолат то охири солҳои 70-уми қарни гузашта идома ёфт. Дар ин давра тарзи талаффузҳои аврупоизмҳо дар лаҳҷаҳои забони тоҷикӣ аз забони адабӣ комилан фарқ мекард. Чи тавре ки зикр шуд, калимаҳои русӣ аврупоӣ ба лаҳҷаҳо комилан мутобиқи савтиёти забони тоҷикӣ дохил мешуданд. Дар забони адабӣ бошад аврупоизмҳо аз ҷумла калимаҳои аврупоӣ тавассути забони русӣ ба забони мо роҳ ёфта, пурра мутобиқ ба савтиёти забони русӣ талаффуз мешуданд.

Марҳилаи сеюм аз охири солҳои 80-ум оғоз ёфта, то ҳол идома дорад. Дар ин марҳила низ ду равиши қабули аврупоизмҳоро мушоҳида кардан мумкин аст, албатта бо назардошти тағйироте, ки ба забон дохил шудааст, аз қабилӣ аз алифбо баровардани ҳарфҳои соф русӣ ва ғайра.

Равиши аввал: мисли пештара аврупоизмҳо, махсусан истилоҳоти техникаи компютерию технологияҳои ҳозиразамон дар шакли асли дохили забон мешаванд. Масалан, ҳеҷ кас дар адабиёти техникӣ «**скайп**»-ро «**искайп**» наменависад ва намегуяд.

Равиши дувум: қабули аврупоизмҳо дар сатҳи халқӣ одӣ мисли пештара идома ёфта истодааст. Яъне ба тоҷикӣ пурра мутобиқ кардани калимаҳои хоричӣ, ки дар натиҷа онҳо ба гурӯҳи вожаҳои гӯишӣ дохил мешаванд. Вале дар истиқлол баъзе ходисаҳои аҷибӣ забонӣ дар бобати талаффузи аврупоизмҳо дар адабиёт ба назар мерасанд, ки дар бобати то ҳол муайяну муқаррар намудани қоидаи махсуси қабули аврупоизмҳо шаҳодат медиҳанд.

Аз як тараф дар осори бадеӣ, махсусан дар назм дар гунаи ба тоҷикӣ мутобиқ қорбасти гардидани аврупоизмҳо ба мушоҳида мерасад. Масалан, шоираи хушқиреҳаи тоҷик Фарзона дар яке аз шеърҳои менависад:

*Мӯйсафеди хонаи пиронро
Ки ба **тилфони** рӯи мизи долон
Дергоҳ менигарад (9,с.13).*

Аз ҷониби дигар, Фарзона дар пешгуфтори худ ба китоби «Бачаи лалмӣ»-и Анвари Олим таҳти унвони «Муждаи саодатбахш» навишта аст: «Дар ин рӯзгор, ки **интернет**, **телефонҳои мобилӣ**, **емайл**, **твиттор** ва дигар шабақаҳои нерӯманд рӯххоро фатҳ намудаанд, қадомини андешаҳо метавонанд, дар ҷаҳони адиб салтанат ёбанд» (11,с.3).

Дар асарҳои равшан Анвар Олим миқдори муайяни аврупоизмҳо мавриди истифода қарор гирифтаанд. Аз лиҳози тарзи талаффуз, аврупоизмҳои осори нависандаҳо ба ду гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст: 1. Аврупоизмҳо дар нақли муаллиф ва дар забони қаҳрамононе, ки соҳибхисосу босаводанд. Дар ин маврид нависанда гунаи аслии онҳоро, истифода мебарад.

2. Аврупоизмҳоро қаҳрамононе, ки сатҳи саводшон ё русидонишон паст аст, дар гунаи ба савтиёти забони тоҷикӣ мутобиқ гардида қорбасти мекунад: Масалан калимаи **бочка** дар лаҳҷаи шаҳри Хучанд ва деҳоти атрофи он ҳам ба маънои асли, яъне зарфи махсус ва ҳам ба маънои маҷозӣ, яъне одами фарбеҳи бесулукаӣ дар гунаи **бӯшка** талаффуз мешавад. Аслии калимаи **бочка** буда, маънояш ҷалақи қалон аст. Одамони қалонҷусса, махсусан шикамқалонро **бочка/бӯшка** мегӯянд. Дар аксар маврид қаҳрамони нависанда ин вожаҳо маҳз **бӯшка** талаффуз мекунад. Вале дар матни худ нависанда гунаи **бочка** қорбасти шудааст:

- Яке дар пушт **бочка**и дамидаи дароз дошт, ки бояд оби ҳавзро дам мекашид...(12,12).

...Диоген... аз **бӯшка** барои худ як навъ гӯшаи инзиво сохта буд... (12, 116).

Ё вожаи **водопровод** гирем. Дар Хучанд ва минтақаҳои атрофи он калимаи водопроводро ба маънои он қисми иншоот, ки бо лӯлаҳо обро то маҳалли истеъмол мерасонад ва ҷуммак дорад, осонак **«вада»** меноманд, ки дар натиҷаи ҷузвӣ дуҷуми калимаи «**водопровод**», яъне «**провод**» ва талаффузи ду ҳарфи «**о**»-и беада дар гунаи «**а**» дар ҷузвӣ яқум ҳосил шудааст. Масалан, мегӯянд: «**А вада** об ҳӯдам». Дар қиссаи «**Моҳмомо**» намояндаи ҳукумати маҳаллӣ, ки шахси хондагию босавод аст, гунаи «**водопровод**»-ро истифода мебарад.

Ҳар ҳавлӣ **водопровод** дорад, ҳавз акнун чи даркор? (12,с. 12)

Калимаи «**папироса**» ба забони адабии тоҷикӣ дар шакли «**папирос**» (13,с.297) дохил шудааст, вале дар лаҳҷаи Хучанд онро «**папарос**» талаффуз мекунад. Дар нутқи нависанда маҳз шакли китобатии талаффузи вожа истифода шудааст:

-Падар болишт зери каш, як паҳлӯи зада, **папироси** «Беломорканал» дар лаб аз мох, чашм барнамедошт (12,с.,5).

Зимнан, номи папироти «Беломорканал» низ дар лаҳча бино ба гуфти калонсолон «Беламор» талаффуз мешудааст.

Ҳамчунин дар нутқи муаллиф гунаи адабии вожаи «**телефон**», ки дар лаҳча «**тилфон**» талаффуз мешавад, корбасти гардидааст:

- **Телефон** баланд чарангос зад, раис нохоҳам гӯшакро бардошту овози Шокирбойро шинохт (12, с. 63).

Дар Хучанд вожаи «**вокзал**»-ро дар шакли «**вакзал**/ «**вагзал**» талаффуз мекунад, зеро ҳарфи «о»-и вожа беадаст. Табдил «к» ба «г» дар доираи қоидаҳои савтии забони тоҷикӣ сурат мегирад. Дар нутқи муаллифи қиссаи «**Моҳмомо**» гунаи адабии он истифода шудааст:

-Майдони **вокзали** роҳи оҳан аз одам мечӯшид (12, с. 52).

Вожаи «**заём**»-и русӣ ба маънои вомбарг дар лаҳҷаи Худанд дар гунаи «**зайӯм**» талаффуз мешавад, Қаҳрамонони романи «Дар ломакон»- директори мактаб ва мудири шӯъбаи маориф гунаи русии вожаро истифода мебаранд:

-*Ҳайфи умр... Бало занад, хайр, заёмҳо чӣ?*

-*Заёмҳо ҳам ҳамин (14, с.37).*

Агар дар забони адабии вожаи «**скелет**» бе тағйир қабул шуда бошад (13, с.361), дар шева он дар шакли «**искалет**» («**искилет**») корбасти шудааст, зеро ба табиати забони тоҷикӣ дар аввали калима омадани ду ҳамсадо хос нест:

-Худат пӯк,- Мансурхуча, - **искалети** ношуд. Ба қалача мерем ё намерем (12, с.8).

Бино ба гуфти Н.Шарофов калимаҳои русию интернационалии яъне аврупоизмҳои ба забони тоҷикӣ қабул шударо аз рӯи баромад ба ду гурӯҳ ҷудо кардан мумкин аст. 1.Калимаҳои аслан русӣ. 2.Калимаҳо, ки аз дигар забонҳо тавассути забони русӣ ба забони тоҷикӣ дохил шудаанд. (1, с.55-56). Аврупоизмҳои осори Анвар Олимо аз рӯи баромад ба гурӯҳҳои зерин ҷудо кардан мумкин аст:

1.Калимаҳои аслан русӣ

- **Маладес**, шер, бардоштем. (12, с. 92)

Маънои аслии вожаи русии «**молодец**» ҷавони хушқаду қомат аст. Дар ин ҷо ба маънои маҷозии «**офарин, аҳсан**» омадааст.

-Меғуфт: Шаби омадани Бобои Барфӣ аст. **Падарка** меорад (12, с. 165).

Калимаи **подарка** ба маънои ҳадя, армуғон, тӯҳфа дар матн дар падежи родительный омадааст. Дар падежи именительный гунаи «**подарок**»-ро дорад.

-Холо вақти **абеди** бачаҳо... Баъди ягон соат биёед. (11, с. 24).

Гунаи аслии вожаи «**обед**» буда, маъноаш хӯроки нисфирузӣ, пешин аст. Азбаски дар забони русӣ ҳарфи «о»-и беадаст «а» талаффуз мешавад, омма онро маҳз «**абед**» талаффуз мекунад.

Мисоли дигар:- Танҳо, вақте ки ақои Дамдами қаноатманд ва хурсанду хушнуд хандамон «Бачаҳо, **абед** дар таги бед» гӯён онҳоро ба худ наовард, беҳабар буданд...» (14, с.96)

-Халтадааро дор, - ва Очаи Хол як истаконча офтобпарастро... ба **папкааш** меандозад» (11, с. 101)

Гунаи аслии вожа **стакан** ба маънои **финҷон** (зарф) аст. Бо сабабе, ки дар мавриди калимаи «**искалет**» зикр гардид, ин калима дар лаҳча «**истакон**» талаффуз мешавад. Ноғуфта намонад, ки калимаи мазкур ба забони форсии муосир низ ворид гардидааст, танҳо тарзи талаффузаши каме аз тоҷикӣ фарқ дорад; **естекон** (15, с. 80).

-Канӣ, Мирзо Карим, аз ҳамон халтаам ба муаллима як истакон **семичка** те (11, с. 107).

Гунаи аслии вожа **семечко** ба маънои «туҳмии офтобпараст, ки чун қизи хушхур истеъмол мешавад» (16, с.632) буда, чамбаш **семечки** аст.

Қобили тавачҷӯҳ аст, ки баъзе калимаҳо, ки талаффузи онҳо ба савтиёти забони тоҷикӣ ихтилоф надорад, бидуни тағйир ба забони мо дохил шудаанд:

- Дар даруни алифбои ҳар саҳифааш расмдор, ду дона дафтар, **қаламҷа** ва як **руҷаи перодор** ҳастанд (11, с. 98).

Дар ин ҷумла се калимаи русӣ «**пачка**» ба маънои даста ё баста, «**руҷа**» ба маънои ҷӯби калами пулодӣ (17, с.980) ва **перо**- калами пулодӣ истифода шудааст ва ба иттифоқ ягонтои онҳо дучори тағйироти савтӣ нагардидааст.

2. Калимаҳое, ки аз забонҳои мухталифи аврупоӣ, ба забони тоҷикӣ тавассути забони русӣ дохил шудаанд:

а) **аз забони юнонӣ:** искалет (12, с. 8), лампочка (11, с.41). Вожаи дувум лампочка муштак аз калимаи лампа аст.

- ...агар чор **ламҷа** дар мегирифт, расо нағз мешуд (11, с.,41)

- Ба дарахҳои ҳавлӣ **ламҷа** даргиронем. Майлаш ? (11, с. 46).

б) **аз забони лотинӣ:** **вино** (12, с.96), **турма** (12, с. 112)

Вожаи **вино** дар баъзе маҳалҳо, масалан Конибодом **вено** талаффуз мешавад. Таъкид қардан лозим аст, ки ин калима дар даврони шӯравӣ ва алҳол низ пурра ҷои вожаҳои аслии тоҷикии **май**, **шароб**, **бода** ва ғайраро гирифтааст. Албатта мо забони шева ва гуфтугӯии мардумро дар назар дорем.

- Ду шиша **вино** ҳам пул меистад (12, с.93-94).

Гунаи аслии калима **турма-тюрма** ба маънои маҳбас аст.

- Вай чиннифеъл, қима-қимаат мекунаду баъд **турма** мешавад (12, с.100).

в) **аз забони фаронсавӣ:** **костум (костюм)** ба маънои маъруфаш. Дар баъзе лаҳҷаҳо ба ҷои калимаи шим брук (брюки) гунаи «костум-брук»-ро истифода мебаранд.

- Се рӯз баъд падар бо курта ва шиму костюмҷаи нав омада, ўро олуфта қард (11, с.39).

Пистолет – ба маънои аслиҳаи оташфишон милкӯтоҳ (18, с.389).

- Амаки **писталет**, - забон хоид ў ва амаки Шодӣ қаҳ-қаҳ хандаро сар дода буд (12, с.47).

г) **аз забони итолиёвӣ.** Калимаи «**газета**» аслан аз забони итолиёвӣ буда, номи тангаи қадимии венетсиягӣ мебошад, ки барои харидани газета ба қор мерафт (19,1,382). Маъмулан, дар лаҳҷаи ин вожаро «**газит**» талаффуз мекунанд:

... - охир, бачам, ту дар «**газит**» қор мекунӣ, - шикваашро идома меод холаи Чаннат (12, с.92).

Ногуфта намонад, ки ҳам дар забони русӣ ва ҳам тоҷикӣ вожаи **газета /рӯзнома/газит** ба ду маъно қорбаст мешавад: 1. Бевосита худӣ газета ё рӯзномаи ҷоп шуда; 2. Идораи газета /рӯзнома. Дар мисоли боло, қаҳрамони Анвар Олим – холаи Чаннат идораи рӯзномаро дар назар дорад.

Аз гуфтаҳои боло ба хулосаҳои зерин омадан мумкин аст:

1. Вуруди аврупоизмҳо ба забони тоҷикӣ аз нимаи дувуми қарни XIX оғоз ёфта, то оғози солҳои 30-ум қомилан мутобиқи савтиёти забони тоҷикӣ идома ёфтааст.

2. Аз соли 1936 баъди қабули “Установаи терминологияи забони тоҷикӣ” ва хусусияти сиёсӣ қардани ин масъала, қабули аврупоизмҳо ба забони адабии тоҷикӣ дар шакли аслии онҳо оғоз ёфт. Ҳамзамон аврупоизмҳо ба лаҳҷаи забони тоҷикӣ мисли пештара мутобиқан ба қоидаҳои савтиёти забонамон дохил ва талаффуз мешуданд.

3. Дар охири солҳои 80-ум ва давраи истиқлол равиши дар забони адабӣ низ мувофиқан ба савтиёти забони тоҷикӣ қабул қардани аврупоизмҳо, махсусан дар адабиёти бадеӣ ба ҷашм мерасад. Ҳамзамон ба сабаби тараққиӣ пурҷӯшу хурӯши

техникаи коммуникатсионӣ, ба вижа компютер, интернет ва дигар воситаҳо вуруди истилоҳоти техникаи компютерӣ тавассути забони русӣ дар гунаи дар ин забон қабулшуда ба мушоҳида мерасад.

4. Аврупоизмҳои осори Анвар Олим миқдоран зиёд нестанд. Дар истифодаи гунаи вожаҳо Анвар Олим ду усулро ба қор бурдааст:

а) дар нутқи муаллиф ва қаҳрамонони босаводу таҳсилдида аврупоизмҳо дар шакли асли қорбаст мегарданд.

б) қаҳрамонони таҳсилнадида ва махсусан қалонсолон, ки маъмулан забони русиро дуруст намедонанд, аврупоизмҳоро мутобиқ ба талаботи савтиёти забони тоҷикӣ мавриди истифода қарор мегиранд.

Пайнавишт:

1. Н. Шарофов. Калимаҳои русӣю интернационалӣ дар забони адабии тоҷик. - Душанбе: Дониш, 1972. - 170 с.
2. В. Дубовицкий. Андрей Евлампиевич Маджи. Полвека научных исследований в центральной Азии. - Душанбе, 2018. - 212 с.
3. Айнӣ С. Кулӣёт. Ҷ.6. - Душанбе: Навриёти давлатии Тоҷикистон, 1962-414с.
4. Асири Хучандӣ Ашъори мунтахаб. Мураттиб ва муаллифи сарсухану тавзеҳот Саъдулло Асадуллоев. - Душанбе: Адиб, 1987. - 192 с.
5. С. Айнӣ. Намунаи адабиёти тоҷик. - Душанбе: Адиб; 2010-447с
1. Ниёзмӯхаммадов Б. Калимаҳои русӣ дар осори Аҳмади Дониш. // Забонишиносии тоҷик - Душанбе: Дониш, 1974, - С.378-383
6. Масоили сохтмони забони тоҷикии адабӣ дар солҳои 20-30 садаи ХХ, китоби 11. Мубоҳиса дар атрофи баъзе масъалаҳои забон дар солҳои 30 -юми садаи ХХ - Хучанд: Ношир, 2010. - 136 с.
7. Толис Пӯлод. Тобистон. - Душанбе: Ирфон, 1988. - 287с
8. Фарзона. Ҳама гул ҳама тарона. Дар ду ҷилд. Ҷ.2. - Хучанд: Хуросон – Медиа, 2014. – 500с.
9. Олимҷонов М. Вожаҳои русӣю аврупоӣ дар забони тоҷикӣ (дар мисоли ашъори Фарзона). // Сухан аз гавҳариёни сухан -2.: Нури маърифат, 2017.-с.214-221
10. Олим Анвар. Бачаи лалмӣ. - Хучанд: Ношир, 2015.-340с.
11. Олим Анвар. Моҳмомо. - Хучанд, 2016.-286с.
12. Лугати русӣ-тоҷикӣ. - М.: Навриёти давлатии лугатҳои хориҷӣ ва миллӣ, 1954.-789с.
13. Олим Анвар. Дар ломақон. - Хучанд, 2013.-497с.
14. Персидско-русский словарь. Под.ред.Рубинчика Ю.А. Т.1.-М.: Русский язык, 1983.-800с.
15. Ожегов С.И. Словарь русского языка.-М.: Русский язык. 1982.-815с.
16. Русско-таджикский словарь. Под.ред.члена-корреспонента АН СССР-М.С.Асимова.- Русский язык, 1985.-1280с.
17. Словарь иностранных слов.-М.: Русский язык, 1988.-621с
18. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Т.1.- М.: Прогресс, 1964.-564с.

Reference Literature:

1. Sharofov N. Russian International Words in Tajik Literary Language. – Dushanbe: Knowledge, 1972. – 170 pp.
2. Dubovitsky V. Andrey Yevlampiyevich Maji. Half a Century of Scientific Researches in Central Asia. – Dushanbe, 2018. – 212 pp.
3. Aini S. Compositions. V.6. – Dushanbe: Tajik State Publishing-House, 1962. – 414 pp.
4. Asiri Khujand. Selected Works. Compilation, preface, commentaries: Sadullo Asadulloev. – Dushanbe: Man-of-Letters, 1987. – 192 pp.
5. Aini S. Patterns of Tajik Literature. – Dushanbe: Man-of-Letters, 2010. – 447 pp.

6. *Niyozmuhammadov B. Russian Words in the Works by Ahmad Donish // Tajik Linguistics. – Dushanbe: Knowledge, 1974. – pp. 378 – 383.*
7. *The Issues Concerned with Constructing Tajik Literary Language in the 20-ies – the 30-ies of the XX-th Century. Book 11. Disputes around some Problems of Language in the 30-ies of the XX-th Century. – Khujand: Publisher, 2010. – 136 pp.*
8. *Pulod, Tolis. Summer. – Dushanbe: Cognition, 1989. – 287 pp.*
9. *Farzona. All around Flowers: Khoroson-Media, 2014. – 500 pp.*
10. *Olimjohnov M. Russian International Words in the Tajik Language (on the Example of Farzona's Creation) Collection of Language Pearls. – Dushanbe: Light of Enlightenment, 2017. – pp. 214 – 221.*
11. *Olim, Anvar. Non-Irrigated Boy. – Khujand: Publisher, 2015. – 340 pp.*
12. *Olim, Anvar. Month, Month!. – Khujand, 2016. – 286 pp.*
13. *Russian-Tajik Dictionary. – M.: State Publishing-House of Foreign and National Dictionaries. 1954. – 789 pp.*
14. *Olim, Anvar. In the Non-Being. – Khujand, 2013. – 497 pp.*
15. *Persian-Russian Dictionary. Under the editorship of Rubinchik Yu.A. V.I. – M.: Russian Language, 1983. – 800 pp.*
16. *Ozhegov S.I. Russian Language Dictionary. – M.: Russian Language, 1982. – 815 pp.*
17. *Russian-Tajik Dictionary. Under the editorship of USSR AS correspondent number M.S. Asimov. – M.: Russian Language, 1985. – 1280 pp.*
18. *Foreign Words Dictionary. – M.: Russian Language, 1988. – 621 pp.*
19. *Fasmer M. Etymology Dictionary of the Russian Language. – V.I. – M.: Progress, 1964. – 564 pp.*